

МАКЕДОНСКИТЕ СВЕТИ МЕСТА ВО СОВРЕМЕН
КОНТЕКСТ: ВРЗ ПРИМЕРОТ НА КАРПАТА ЗМЕОИЦА
ВО С. КРАПА, МАКЕДОНСКИ БРОД

Драгица Поповска

Институт за национална историја, Скопје, Македонија

Keywords: sacred places, sacred stones, Zmeoica, tradition, contemporary.

Summary: The paper focuses on Macedonian sacred places, where the stone appears as a dominant element upon which a cult is build, and also on the immediate area that contributes to their “sanctity”. Using the example of the rock so-called Zmeoica, we will analyze people’s “observation” and “experiences” of such places in the context of contemporary life.

Македонската почва изобилува со места, кои, како несекој-дневни „споменици на природата“, се доживуваат како свети. Се раз-бира, овде нема да зборуваме за нив како материјални предмети во природата, во смисла на пејзаж сам по себе, туку за нивната перцепција во рамките на македонската културна традиција, на нивното значење и функција во денешното живеење.¹

Во овој контекст, посебно внимание ќе му посветиме на современото истражување на македонските места во кои каменот се јавува како доминантен елемент врз кој се изградил култ, а секако и на непосредната околина, која придонесува за нивната „светост“.²

Од етнолошко-антрополошки аспект ќе биде анализирана човечката „опсервација“ на ваквите простори, вклучително и на каменот и значењата што произлегуваат од таквата дескрипција. Истражувањата покажаа дека каменот има богато симболичко значење, кое е приспособливо и во рамките на современата култура на живеење.³

„За религиозниот човек, просторот не е хомоген, тој има прекини, пукнатини: постојат делови на просторот кои се квалитетно различни од другите“ (Elijade 2004:19). Токму постоењето на необичниот камен

---

¹ Ќе го употребиме когнитивниот антрополошки пристап, кој ја разгледува културата „како систем од знаења, верувања и вредности кои постојат во умовите на нејзините припадници“ (Жикиќ 2006:11).

² Истражувањата се вршени во периодот од 2000 до 2010 година на територијата на Р Македонија, види повеќе кај: Поповска 2012:1-262.

³ За текот на идеите преку симболичните претстави на каменот во македонската народна традиција, види: (Popovska 2012a: 95-111).

во просторот и неговата фузионираност со водата⁴, придонела за симболично одвојување на ваквиот простор и негово перцепирање како „свет“.⁵ Сепак, сите места со вакви карактеристики не се сметаат за свети.⁶

Терминот „свет камен“ во македонската народна традиција⁷ се однесува на навидум обичен камен, кој благодарение на: својата форма, местоположба, предание и природно вградени симболи, рефлектира натприродна моќ, со што се трансформира во „свет камен“. Како таков, според народно религискиот концепт е третиран како ефикасно средство против човековата неплодност и заштита од разни болести (Поповска 2009:10).

Македонските свети места во современ контекст ќе бидат анализирани преку магиско-култните содржини поврзани со карпата, односно пештерата ситуирана во с. Крапа, Македонски Брод, а именувана од месното население како Змеоца.⁸

Станува збор за карпа сместена високо над селото, каде впрочем и според старата практика се наоѓале култните места, во која, според верувањето, живеел змејот, а во нејзината внатрешност имало

---

⁴ Каменот како претставник-репрезент на земјата и водата, со своето присуство се фактори, кои, според верувањето, се носители на плодноста, односно на раѓањето. (Поповска 2012:119)

⁵ Доживувајќи го надворешниот впечаток, примитивниот човек создава симболичка слика (Поповска 2012:13-15). За него не е карактеристичен индивидуалниот творечки чин, туку напротив, сè е продукт на колективот. (Чаусидис 1994:48). Паралелно со ваквата слика за каменот во заедницата постоеле митски кажувања, кои ја пренесувале содржината на каменот како медиум. Во понатамошниот развој на човештвото, кога менталната слика на каменот е веќе врежана во свеста на секој припадник на заедницата, каменот не претставува симболичен предмет што побудува слободни асоцијации, туку тој е предмет што го означува токму тоа што човекот го научил во младоста (Поповска 2012:17). За митските слики и за начинот на нивно одржување во средината, в. Чаусидис 1994: 54-58.

⁶ За начините на кои каменот ги добива „светите“ димензии, повеќе во: Поповска 2012:1-262.

⁷ Традицијата ја сметаме како процес подложен на промени. Светите места се простори во кои се реплицира наученото од претходните генерации, но на истото се надоврзуваат елементи од денешното живеење. Впрочем, поимите традиционално и современо се раздвојуваат само условно во временски контекст. Според Ивановиќ-Баришиќ, оваа радвоеност треба да се прифати со резерва, зашто она што денес е современо, веќе утре може да стане традиција и обратно –ако се стекнат одредени услови може да дојде до обновување на традицијата (Ивановиќ-Баришиќ 2007:15-16).

⁸ Пештерата се споменува кај М. К. Цепенков: Македонски народни приказни, книга 5, Скопје, 1989, приказна бр. 707, стр.144-146; Ј. Хаџивасилевиќ, Прилеп и негова околина Историско-географска излагања, Београд, 1902, стр. 128-129; П. С. Јовановиќ, Карсне појаве у Поречу, Гласник скопског научног друштва, књ. 4, одделење природних наука, св. 1, Скопје, 1928, стр. 17-18; Ф. Атанасовска, Д. Колчаровски, Народни преданија за имињата на некои пештери во Република Македонија, ЗЕМ, Скопје, 1933, стр. 189.

подземно езеро.⁹ Каменот, меѓу населението, се доживува како предмет што поседува антропоморфни белези – потсетува на човечки фигури: жена со фурка во рацете, дете и легнат змеј,¹⁰ од кои поголемиот дел се оштетени. Во прилог на ова е и изјавата: „*постепено луѓето, кој оди, лекошто је и криши од тоа каменот и така и искрише*“¹¹.

Како што можеме да видиме ваквата перцепција на каменот влијаела и на неговата народна терминологија. Изјавата на информаторот, го потврдува претходното: „*И тој дека змеј, знаиш и Змеошца се завикале, од него дека змеот живеел тука*.“¹²

Непосредниот свет простор е исполнет со карпи: „*нема ни дрва, ни ништо тамо, само карпички и многу ниска тревичка*“¹³.

Сепак, светоста на просторот ја надоплнува водата, чии симболички значења се сведуваат на извор на животот, средство за прочистување и обновување (Поповска 2012:124).

За пештерата¹⁴ како живеалиште на змејот зборува и следната изјава: „*Имаат најдено таму ко соба, ко пенцере, врата, само врата не обична, онака просек (процеп)*“.¹⁵

По народното сфаќање змејот е бранител на селото, негов заштитник, чија главна задача е спречување на доаѓање на градоносни облаци (Вражиновски 2000:188). Од друга страна, пак, градот, кој според верувањата, е носен од демонски суштества, е главна опасност за селото, особено за време на созревање на родот во нивите (Вражиновски 2000:257). Тој го уништува трудот на луѓето и храната како основа на човечката егзистенција. Затоа, змејот во перцепцијата на локалното население од селото Крапа бил ценет и почитуван, а тој

---

⁹ Информатор: Александар Спиркоски, роден 1926 во село Кошино, снимено 05.07.2009 во село Кошино.

¹⁰ Луѓето „гледаат“ во каменот како нешто што како знаење го стекнале во поранешниот период (веројатно во детството). Повеќе примери и анализи во врска со ваквата опсервација види во (Popovska 2012a:100).

¹¹ Информатор: Велкоска Даница, родена 1933 во с. Крапа, снимено на 5. 07. 2009 во Крапа.

¹² Истиот информатор.

¹³ Информатор: Велкоска Магдалена, родена 1965 во Скопје, снимено на 5.07.2009 во Крапа.

¹⁴ Многу пештери во верувањата на населението се доживуваат како свети: Пештера во с. Јегуновце, (Тетовско), Пештера под с. Кожле (Скопско), Шпела во с. Вртекица (Скопско)... За нив се раскажуваат многу преданија. Тие се места во кои луѓето се собирале при прослава на некои празници. Денеска најчесто нивната светост е изразена преку функцијата лекување и патронажа, што во согласност со верувањата, ја поседуваат (Поповска 2012:42).

¹⁵ Информатор: Војчески Војче, роден 1922 во с. Крапа, снимено на 5. 07. 2009 во Крапа.

секогаш во имагинациите на луѓето, се врзувал за големи пештери во земја, но и со водата во која живеел.¹⁶

Народната интерпретација за овој камен, која се пренесува од поколение на поколение, е следна:

„На Богородица било, во Крапа, орото сред село, таму со гајди, со тапани, момите играле. Ко се завил еден ветар, еден виор и од наоро девојката ја кренал у вис. Дури се гледала гледале, после се изгубила. Мајка е жалела, фамилијата жалела. После многу време, овчарите ја виделе. Таја си изгледа од дупката, на сонце седела. Дошле тие и кажале на мајка е, таму и таму е. Керка е имала машко дете со змеот. Мајка е јуда станала, проклет¹⁷...Ќе го прашаш је рекла, зашто и тој бил чоек како нас, од ошто му е смртта? Се доверил тој дека една рака сол во коблите може да го утепа. И таа по наредба на мајка е некој ден невреме било, тој се борел, таа една рака сол стаила во коблите. Таму има од сто литри кобли, нити прелеваат, нити недостасува вода. Ама кога видел дека ќе умрит тој рекол: Зошто ме зеде на душа ти камен како мене да се сториш. Ја пролнал тој и таа одма до него и детенцето до неа тука и тоа скамнето и урката, ама постепено луѓево кој оди делоите је и криши од тоа каменот и така и искирише“¹⁸

Според преданието, настанокот на каменот е резултат на метаморфоза на змејот во камен, како последица на проколнување и самопроколнување, кој во моментот на умирање ја проколнува жената и детето. Легендата ја знае секој жител на Крапа и во околината, што упатува на тоа дека настанувањето на имагинативните сили е колективно. Иако настанувањето на каменот е над сферата на реалноста, колективот не се спротивставува, туку на преданието му дава повисока смисла (Поповска 2012:60-61).

За религиозниот човек смртта не претставува само составен дел од животот, туку и можност за повисока комуникација (Прокопиев 1984:147). Неприсуството на змејот, како заштитник во „реалниот“ свет, не ја прекинува врската со него, зашто тој е зачуван во каменот. Тој го обновува своето постоење преку скаменувањето. Ако историјата на културата подразбира постојан премин од една форма во друга, од

---

¹⁶ Во современото живеење ваквите приказни се раскажуваат со доза на скептицизам, при што најчесто во приказните што ги слушаме на терен фигурира терминот „кобајаги“, меѓутоа некои од испитаниците, особено постарите членови на заедницата зборуваат за скаменувањето како да се случило вчера, па дури среќаваме и такви кои се убедени во вистиноста на приказната (Поповска 2012:59).

¹⁷ Иако е евидентен христијанскиот карактер на изјавата, таа го покажува значењето кое, змејот како демонско суштество, го имал во верувањата на луѓето во Крапа и пошироко.

¹⁸ Информатор: Велкоски Стојче, роден 1930 во с. Крапа, снимено на 5.07.2009 во Крапа.

еден систем во друг, при што егзистираат постојаноста и континуираноста на старото во новото (Прокопиев 1984:149), ова, селото како колектив, го сфаќа како почеток.

Овде не се работи за обожавање на каменот само по себе, туку за верување дека во него престојува духот на змејот, натприродна сила, која истовремено е моќна и плодородна.¹⁹ Значи, пештерата Змеоица е под директна заштита на змејот и според народното сфаќање, тој во неа престојува и благодарение на тоа присуство, карпата може да ја покаже својата магиска сила во полна мера.²⁰

Светите места ја манифестираат својата магиска моќ, само во точно одредени денови, периоди и сл. Тоа е многу важно за целосно остварување на посакуваното. На Змеоица, лечењето поради кое се посетува оваа пештера, е осигурано со доаѓање на Дуовден (Духовден), или пак, на Илигден (Илинден). По инерција на традицијата ваквото мнение останало до денес, особено кај повозрасните членови на заедницата.

Духови е празник, кој во себе носи многу пагански карактеристики од култот на мртвите и култот на плодноста. Се смета дека неговото потекло е во врска со празникот посветен на русалиите²¹, кој, кај Словените, бил празник на пролетта, а русалките биле хтонични суштества поврзани со водата и заштитнички на посевите (Зечевић 1974:54). Во согласност со народните сфаќања, должност на умрените е да водат сметка за плодноста.

Поврзувањето на активноста на Змеоица со Илинден е резултат на верувањето според кое Св. Илија управува со небото и со природните појави, па оттаму се јавува и како заштитник на посевите, што претставува аналогија на функциите што, според народното сфаќање, ги има змејот.

Најпогодно за посета се смета утрото, пред изгревот на сонцето, па сè до пладне, зашто според информаторите „расне денот“, што од своја страна ја покажува почитта, која му се укажува на сонцето, а која особено доаѓа до израз при неговото изгревање.

Во поново време помладите генерации практикуваат посета на каменот и на други поважни христијански празници, како на Ѓурѓовден, на Велигден и др. Како и да е, ова покажува дека се бара светост, во рамките на календарскиот циклус, што се јавува како

---

¹⁹ Ваквите верувања имаат долга традиција и се засновани на анимизмот (Ердељановић 1938:198-204).

²⁰ Бројни се примерите на терен, кои потврдуваат дека благодарение на „присутноста“ на натприродните сили во каменот, овие места претставуваат предмет на култ.

²¹ Авторот, повикувајќи се на Миклошиќ (Миклошић 1864:313), изнесува дека русалиите го означуваат празникот на трендафилите, кој во градот Рим бил поврзан со празникот Духови, односно со празникот на умрените.

опозиција на секојдневието.²² Истото покажува како традицијата и современоста постојано се испреплетуваат, не само во секојдневниот живот, туку и во свеста на населението.

Во верувањата на населението светите²³ места се доживуваат како места во кои е инкубирана плодност и моќ за заштита на човекот од болести, места што му нудат на посетителот исполнување на посакуваното.

Магиските содржини, кои ги поседува карпата, се манифестираат преку „способноста“ да лекува. Верувањето во лековитата моќ на каменот е зголемено со водата, која се наоѓа во него, а која се јавува во улога на очистувачки елемент. Способноста на карпата да заштити е исто така многу изразена. Населението практикува кршење дел од каменот и постојано носење со себе или пак чување дома. Ова камче служи како амајлија и посетителите немаат обврска да го вратат на каменот.²⁴ Се смета дека на тој начин посетителот е заштитен и по посетата на Змеоица. Многу е интересна информацијата дека ова камче соговорничката, инаку млада жена, го чувала дома и по потреба, таа не оди на Змеоица, туку до камчето пали свеќа и темјан и во себе го замолува да ѝ помогне. Еве ја изјавата: *„Понекогаш ќе си запалам свеќа и ќе си помислам, ќе го ставам камчето, ќе си запалам свеќа или темјан, не... до него и си помислувам желба и само малку да гори свеќата. Си мислам дека има некоја моќ.“*²⁵

Ова покажува дека скршеното камче од карпата претставува еквивалент на Змеоица и во него, во согласност со верувањата, се содржани сите нејзини атрибути: неговото магиско дејствување врз луѓето е идентично на влијанието кое го има врз нив карпата. Чувањето на ова камче, манифестира магиско-апотропејска превенција од секакви зла (Поповска 2012:111-113).

---

²² Според Тројановиќ, Перун е во тесна врска со Св. Илија. Атрибутите на природната сила преминале на овој светец – громовник, кој управува со дождот. Тој е христијански светец, кој, покрај „незнаношството“, го чува и чистиот карактер на монотеистичката христијанска вера, па дури влегол и во исламот. Својствата на Перун преминале не само кај Св. Илија, туку и кај Св. Горѓи (Тројановиќ 1911 :119).

²³ Треба да се напомене дека не можат да се постават строги граници меѓу она што е свето и она што е лишено од свети вредности. Местото што го доживува како свето еден човек, другиот може да го перципира како профано. Во повеќето случаи, станува збор за светост, која, како традиција, egzистира во перцепцијата на локалните жители, а искуството во врска со неговата „лековитост“ придонесува за засилување или за намалување на таа светост во пошироки рамки.

²⁴ На повеќето свети камења на територијата на Р Македонија, земеното камче, по истекот на една година, посетителот, во согласност со „правилата“, треба да го врати назад на каменот.

²⁵ Информатор: Велкоска Магдалена, родена 1965 година, снимено на 5 јули 2009 година во село Крапа.

Дел од посетителите практикуваат носење на камчето на одредени делови од телото, најчесто на појасот, за што зборува следната изјава: „*Ко ќе си го земеш камчето од каменот, дома си го чуваш, некој го зашиваат на појас. Не се враќа камчето.*“²⁶ Се верува дека тоа ќе ги заштити од лоши сили или сторенија.

Да напоменам дека во текот на истражувањето, во перцепцијата на населението не евидентиравме постоење на некаква штетна способност на ова култно место.²⁷ Змеоица, според верувањата, поседува јасно изразена способност да исцелува, да им помогне на бездетните да го осигураат потомството, да влијае на болни, да заштити и да отстранува магиски дејства од луѓето. Последното е нормално ако се земе предвид дека каменот е лоциран во традиционална селска средина, каде се верува дека најчести причини за болеста или за несреќата на поединецот се магиските дејствувања врз него. Карактеристично е што еднаш создадената функција на каменот во минатото е константна и како таква се јавува и денес.

Ова свето место е посетено од христијанско население, кое припаѓа на селската, но и на градската средина.²⁸ Посетители се луѓе на различно образовно ниво, што веројатно произлегува од се поголемата сложеност на човековиот живот, а меѓу нив се не само жителите на Крапа, Зрзе, Порече, Скопје, туку и Македонци кои живеат надвор од нашата држава. Преку посетата на светите места, населението се обидува да оствари комуникација со нив, која се реализира преку верувањата и обредната практика, а со цел да се постигне посакуваното. Некаде ваквата комуникација е колективна, а некаде индивидуална. На Змеоица таа е најчесто индивидуална. Се јавува во случаи кога е потребна помош при излекување и сл. Обредната практика на каменот секој ја извршува сам за себе, меѓутоа заради непознавањето на теренот се бара помош од локалното население. Тоа може да биде која било личност од селото.

Најнапред, се црпат информации не само за времето во кое каменот треба да се посети, туку и за тоа што се е потребно посетителот да понесе со себе.

---

²⁶ Информатор: Војчески Војче, роден 1922 година во село Крапа, живее во село Кошино.

²⁷ Каменот во верувањата на населението вообичаено се јавува со двоен аспект на дејство: творечки и уништувачки. Уништувачкиот е насочен кон „неправедните“, а творечкиот кон „праведните“. (За моралните/неморалните вредности кај Македонците види: Поповска 2011:119-128). Ваквите сфаќања, иако своите корени ги имаат во архаиката, продолжиле да егзистираат и во современието, со цел да триумфира духовната чистота кај човекот, што како вредност се наметнува од актуелните религии (Поповска 2012:195).

²⁸ Честите миграции село-град, довеле до ширење на ваквите идеи и надвор од селската средина.

Посетителите со себе носат леб, свеќа, „ваганче“ и ситни железни пари. Со оглед на тоа што каменот го карактеризира висо-чина, а со тоа и пешачење до него, потребно е реципиентот да биде подготвен да стигне до него. Ова веројатно доаѓа оттаму што според народното сфаќање, ништо не може да настане и ништо не може да биде направено без напор (Недељковиќ 1925:201). Со пристигнувањето до местото, посетителот упатува нема молба²⁹ до него. Информаторот вели: „Се крстат и ... *Змеоцие помогни ми...*“. Сепак, поголемиот дел од информаторите немата молба ја упатуваат кон Господ, или кон некој од неговите светци: Св. Илија, Св. Ѓорѓи итн. Еден од информаторите вели: „си помислувам желба и не се крстам“³⁰.

Посетителот остава малку лепче на каменот, што претставува еден вид молбена жртва. Во контекст на ова, информаторот вели: „*Еми така, кој како што има болест там, оставаат свеќи палат, лепчиња, парички. И лепче оставаат.*“³¹

Се смета дека парче леб има улога на амајлија и претставува заштита од уроци (Џулинивиќ-Konstantinoviќ 1989:162), а истото претставува реликт за комуникација со некои натприродни сили.³² Палењето на свеќата е обред, кој го практикуваат вообичаено луѓето.³³ Според Тројановиќ, тоа е нехристијански обичај и тој се практикувал пред киповите во претхристијанството. Ваквата практика била презирана и забранувана од страна на христијаните, заради што во првото столетие немало свеќи по црквите. Во вториот век се вратил ваквиот пагански обичај и земал голем замав во христијанството (Тројановиќ 1911:208). Во рамките на христијанското учење запалената свеќа е симбол на светлината (Шевалие/Гербран 2005:886).

Потоа се фрлаат железни парички во вода. Металот³⁴ (Шневајс 1927:24) зазема видно место во одбранбениот систем и има силна апотропејска моќ, а фрлањето парички претставува симболичко принесување жртва.

---

²⁹ Повеќе за молбите, ветувањата и дарувањата на каменот види: Поповска 2012:77-84 и 163-171.

³⁰ Информатор: Велкоска Магдалена, родена 1965 во Скопје, снимено на 5.07.2009 во Крапа.

³¹ Информатор: Даница Велкоска, родена 1933 година во село Крапа, снимено на 05.07.2009 година во село Крапа.

³² За воспоставување комуникација со некого се користи храна, која истовремено претставува симбол на ситост и симбол на светост. На балканските простори тоа се лебот и солта. Лебот претставува и храна на божеството, а истовремено е и персонаификација на самото божество. Тој претставува заштита против каква било лоша намера. (Кнежевиќ 1997:36–37).

³³ Палењето свеќи е состојка од жртвениите обичаи (Тројановиќ 1911: 93).

³⁴ Во народните обичаи на старото и на новото време железото игра улога на средство за одбрана од демони (Шневајс 1927:24).

Најпосле посетителите земаат вода со ваганчето и се мијат. На миењето со вода народот гледа како на лустративен магиски чин. Водата е елемент од голема архаичност во човековата култура и во народната свест поседува голема сила, со која имагинарно се уништуваат причините за болеста, а главен елемент е на лустративната т.е. магијата на прочистување. (Čulinović-Konstantinović 1989:42). Информаторот се сеќава дека не само денес, туку и во минатото луѓето практикувале посета на каменот: „*Ја да ти кажам сме оделе и ми сме пиеле вода... ќе си црпнет и настрана ќе се измијат... Татко ми велеше колку да е вадиш водата, толку си стоит, нема да загинат таа вода.*“³⁵

Оние што доаѓаат на каменот заради лекување на неплодност, практикуваат стружење на дел од него (најчесто од фигурата која се замислува како скаменета жена),³⁶ по што така иструганиот камен го ставаат во ваганчето со вода и потоа го пијат. Веруваат дека на тој начин каменот ќе им овозможи репродукција. Станува збор за изразита симпатичка магија. Имено, каменот што го почитуваат луѓето како симбол на плодност, заштита и слично, со внесување во телото на човекот, треба да го предизвика истиот резултат кај него, т.е. да предизвика плодност. Со кршењето мало камче од Змеоица, комуникацијата со каменот не завршува, туку продолжува и понатаму, со неговото чување во домот на посетителот, во функција на сигурен апотропеон.

***

Врз основа на претходно изнесеното, е оправдан заклучокот дека во с. Крапа и пошироко во регионот, Змеоица се доживува како свето место. Благодарение на традицијата, култот кон Змеоица се одржал до денес и во обичаите и верувањата на луѓето тој е поврзан со анимистичкото сфаќање на каменот, како седиште на душата на змејот-заштитник. На таа анимистичка основа, со развојот на нашата народна религија, се развиле сфаќањата за Змеоица како моќно и ефикасно средство за заштита од секое зло, како и придружните магиско-култни содржини, главно продуцирани од идејата дека неговата исцелителска и патронажна моќ, ќе биде пренесена на луѓето.

Секако, процесот на христијанизација се одразил и на овој религиско-магиски комплекс. Во обредите на каменот се зачувани елементи од архаичните религиски слоеви, а како резултат на христи-

---

³⁵ Информатор: Велкоска Даница, родена 1933 во село Крапа, снимено на 5 јули 2009 година во село Крапа.

³⁶ Идејата за плодност е материјализирана во фигурата на жената, заради нејзината родоносна функција.

јанизацијата, на архаичните религиски слоеви, среќаваме контаминирани елементи.

Благодарение на опстојувањето на каменот во подрачје со изразито рурален облик на егзистенција, култот кон Змеоица се одржал до денес.

Литература:

- Атанасовска. Фима. Колчаровски. Драган. 1993. Народни преданија за имњата на некои пештери во Република Македонија. Етнолог. ЗЕМ, Скопје.
- Вражиновски. Танас. 1998. Народна митологија на Македонците, книга1. Институт за старословенска култура Прилеп. Скопје – Прилеп.
- Вражиновски. Танас. 2000. Речник на народната митологија на Македонците. Институт за старословенска култура-Прилеп. Книгоиздателство „Матица Македонска“-Скопје. Скопје – Прилеп.
- Elijađe Mirsa. 2004. Sveto i profano, prigoda religije, Alnari, Tabernakl, Beograd.
- Ердељановиќ. Јован. 1938. О почецима вере и о другим етнолошким проблемима. посебна издања. СКА. књ. СХХIV. (философски и филолошки списи књ. 33). Београд.
- Жикиќ. Бојан. 2006. Конгитивна антропологија и нематеријална културна баштина. Етнографска музеологија у транзицији-осврт на прошлост и поглед на будућност. Гласник Етнографског музеја, Београд.
- Зечевиќ. Слободан. 1974. Русалке и тодорици у народном веровању североисточне Србије. ГЕМ. број 37. Етнографски музеј. Београд.
- Ивановиќ-Баришиќ М. 2007, Календарски празници и обичаи у подвалским селима. Посебна издања, кн. 59. Српска Академија на науки и уметност. Етнографски институт. Београд.
- Јовановиќ. П. С. 1928. Карсне појаве у Поречу. Гласник скопског научног друштва. књ.4. Одделење природних наука. св. 1. Скопље.
- Кнежевиќ С. 1997. Храната како комуникативен вид на културата. Етнолог. 7 – 8. ЗЕМ. Скопје.
- Недељковиќ. Душан. 1925. Основне етнографско-етнолошке карактеристике скопског народног живота. Гласник Скопског научног друштва. Скопје.
- Поповска. Драгица. 2009. Светите камења во македонската народна религија и обредна пракса. Селектор. Скопје. 1-164.
- Поповска. Драгица. 2011. Македонскиот културен идентитет низ народните преданија за светите камења. Спектар. год. 24. кн. 1. Институт за литература. Скопје.
- Поповска. Драгица. 2012. Мистиката на каменот. Институт за национална историја. Скопје. 1- 262
- Popovska. Dragica. 2012. A Flow of Ideas through Symbolic Images of the Sacred Stones in Macedonia Folk Tradition. Narodna umjetnost. 49/1, 2012. Institute of Ethnology and Folk Research. Zagreb. pp. 95–111
- Прокопиев А, 1984. Магискиот ритуал (некои основни карактеристики и дејства). Спектар. година 2. бр.3. Институт за литература. Скопје.
- Тројановиќ С. 1911. Главни српски жртвени обичаји. СеЗб. Живот и обичаји народни. број XVII. Етнографски Институт. САН. Београд.

- Хацевасилевић, Ј. 1902. Прилеп и његова околина (историско-географска излагања). Београд.
- Цепенков. Марко. К. /прир. К. Пенушлиски/ 1989. Македонски народни приказни. книга 5. Македонска Книга. Скопје.
- Чаусидис. Никос. 1994. Митските слики на Јужните Словени. Мисла. Скопје
- Čulinović – Konstantinović. Vesna. 1989. Adzajkinja iz Manite Drage. Logos. Split.
- Шевалие. Ж. Гербран. А. 2005. Речник на симболите, митови, соништа, обичаи, гестови, облици, ликови, бои, броеви. Табернакул. Скопје.
- Шневајс. Е. 1927. Апотропејски елементи у свадбеним обичајима Срба и Хрвата. Гласник Етнографског музеја у Београду. књ. 2. Београд.